

Exploring and Analyzing the Drivers Affecting the Empowerment of Informal Settlements with an Emphasis on the Co-Creation Approach (Case Study: Informal Settlement Neighborhoods in Zanjan City)

Majid Hazrati¹ | Mohsen Ahdnejad Reveshty²

1. Corresponding Author, PhD student, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Social Sciences, University of Zanjan, Zanjan, Iran. Email: Hazratimajid@gmail.com
2. Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Social Sciences, University of Zanjan, Zanjan, Iran. Email: ahadnejad@znu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 31 December 2024

Revised: 4 June 2025

Accepted: 10 September 2025

Published: 15 March 2026

Keywords:

Informal settlement,
empowerment,
grounded data theory,
co-creation,
Zanjan city.

ABSTRACT

Objective: The co-creation approach to empowerment can help improve the living conditions of residents of informal and marginalized areas and allow them to play an active role in decision-making and service design processes. This approach not only helps strengthen individual and social capacities, but can also lead to the creation of sustainable and effective solutions to existing challenges.

Method: The present study uses a structural-interpretive model to analyze the drivers affecting the empowerment of informal settlements with an emphasis on the co-creation approach in informal settlement neighborhoods of Zanjan. Data collection was carried out through survey and library studies. The statistical population of the study in the form of an elite panel includes 20 professors and doctoral students of urban development, urban planning, and urban management, who were selected using the snowball sampling method. The grounded theory method with the help of MAXQDI software and the equilibrium interaction analysis approach with the help of Scenario Wizard software were used to analyze the data.

Results: The research findings based on the grounded theory model showed that the most important components of empowering informal settlements with an emphasis on the co-creation approach include capacity building, institutional synergy, social participation, education, dialogue, access, flexibility, and information transparency. Also, according to the interactive interaction analysis approach, the most important strategy for empowering informal settlements with an emphasis on the co-creation approach includes the desirability of the street network and the physical texture of the neighborhood with an impact factor of +2; creating opportunities for residents to share ideas with each other on social media with an impact factor of +3; supporting ideas raised by residents with an impact factor of +2; and providing transparent information in a timely manner with an impact factor of +3.

Cite this article: Hazrati, M., & Ahdnejad Reveshty, M. (2026). Exploring and Analyzing the Drivers Affecting the Empowerment of Informal Settlements with an Emphasis on the Co-Creation Approach (Case Study: Informal Settlement Neighborhoods in Zanjan City). *Journal of Geography and Planning*, 30(95), 261-276.
<http://doi.org/10.22034/gp.2025.65242.3346>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2025.65242.3346>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

The co-creation approach to empowerment, especially in informal and marginalized areas, is recognized as an effective tool for improving the living conditions of residents in these areas. By providing opportunities for active participation for residents in decision-making processes and service design, this approach helps strengthen their individual and social capacities and enables the creation of sustainable and effective solutions to existing challenges. By emphasizing cooperation and partnership between residents, organizations and government institutions, co-creation leads to the creation of trust and positive relationships and helps generate innovative ideas for solving social and economic problems. Therefore, strengthening this approach is essential in order to empower informal settlements and improve the quality of life of their residents. Studies show that the housing system in informal settlement neighborhoods in Zanjan city is expanding far from systematic monitoring and outside the control of a written program. This trend has created widespread consequences in the informal settlement system of informal settlement neighborhoods in Zanjan city, which can be followed from the perspective of quality of life. Because poverty and deprivation, high unemployment, a deep and increasing gap in income distribution have led to the formation of informal settlements in informal settlement neighborhoods in Zanjan city with an unstable economy and the formation of fake jobs and activities in the city, high population density, lack of infrastructure services and urban equipment, inappropriate distribution of users in the city, lack of proper access, and ultimately an unstable ecosystem. Therefore, using an empowerment approach in informal settlement neighborhoods in Zanjan will be able to provide vitality and vitality for its residents in addition to the physical development of the neighborhood. Therefore, in dealing with this phenomenon, macro and micro policies must be considered simultaneously. Now, considering the above, the question arises: What are the most important and effective drivers for empowering informal settlements, with an emphasis on the indicators of the co-creation approach?

Materials and Methods

The present study uses a structural-interpretive model to analyze the drivers affecting the empowerment of informal settlements with an emphasis on the co-creation approach in informal settlement neighborhoods of Zanjan. Data collection was carried out through survey and library studies. The statistical population of the study in the form of an elite panel includes 20 professors and doctoral students of urban development, urban planning, and urban management, who were selected using the snowball sampling method. The grounded theory method with the help of MAXQDI software and the equilibrium interaction analysis approach with the help of Scenario Wizard software were used to analyze the data.

Results

According to the findings, the "equilibrium interaction analysis" approach with the Scenario Wizard software showed that the first scenario has a total overall impact factor of 91610 and a stability value of 1. According to the first scenario, the most important strategy for empowering informal settlements with an emphasis on the co-creation approach in the capacity building component is the index of the desirability of the street network and the physical texture of the neighborhood with an impact factor of +2; in institutional synergy, the index of the degree of facilitation between institutions and people with an impact factor of -2; in participation, the index of the status of residents' social relations with each other with an impact factor of +1; in education, the index of the quality of education for public empowerment (neighborhood residents in the form of family groups, delinquents, addicts, youth, adolescents) with an impact factor of +1; in dialogue, the index of creating opportunities for residents to share ideas with each other on social media with an impact factor of +3; in accessibility, the index of supporting ideas proposed by residents with an impact factor of +2; In flexibility, the index predicts the capacities and services necessary for the residents of the neighborhood in the future with an impact factor of +1; and in transparency, the index provides timely and transparent information with an impact factor of +3. Thus, the focus of the desired model for empowering informal settlements with an emphasis on a co-creation approach should be based on planning and developing appropriate strategic plans based on participation, innovation, and accessibility based on the future needs and existing resources of informal settlement neighborhoods in Zanjan.

Conclusion

Research shows that indicators such as the desirability of the street network and the physical texture of the neighborhood, the state of residents' social relations, the quality of public empowerment education, and the creation of opportunities for sharing ideas on social media are among the key factors in empowering informal settlements. Also, supporting the ideas put forward by residents and predicting the necessary capacities and services for the future are other important indicators. Finally, according to the results obtained, it is essential to plan and develop new strategic programs for empowering informal settlements in Zanjan, based on the real needs

of residents and available resources. Also, paying attention to the component of institutional synergy and facilitation between institutions and people, although it is in lower priorities, should be considered as a complementary element in the empowerment process. In general, this approach can help create a sustainable housing system and improve the quality of life of residents of informal neighborhoods.

Keywords: Informal settlement, empowerment, grounded data theory, co-creation, Zanzan city.

واکاوی و تحلیل پیشران‌های مؤثر بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی (مورد مطالعه: محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان)

مجید حضرتی^۱، محسن احدنژاد روشتی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. رایانامه: Hazratimajid@gmail.com

۲. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. رایانامه: ahadnejad@znu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۴ کلیدواژه‌ها: سکونتگاه غیررسمی، توانمندسازی، نظریه داده بنیاد، هم‌آفرینی، شهر زنجان.	هدف: رویکرد هم‌آفرینی در توانمندسازی می‌تواند به بهبود شرایط زندگی ساکنان مناطق غیررسمی و حاشیه‌نشین کمک کند و به آن‌ها این امکان را می‌دهد که در فرآیندهای تصمیم‌گیری و طراحی خدمات نقش فعالی ایفا کنند. این رویکرد نه تنها به تقویت ظرفیت‌های فردی و اجتماعی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به ایجاد راه‌حل‌های پایدار و مؤثر برای چالش‌های موجود منجر شود. روش: تحقیق حاضر با استفاده از مدل ساختاری-تفسیری بدنبال تحلیل پیشران‌های مؤثر بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی در محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان است. گردآوری داده‌ها بصورت مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای انجام شد. جامعه آماری تحقیق در قالب پنل نخبگان شامل ۲۰ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری و مدیریت شهری هستند، که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش نظریه داده بنیاد با کمک نرم‌افزار MAXQDI و رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» با کمک نرم‌افزار Scenario Wizard استفاده شد. نتایج: یافته‌های تحقیق براساس مدل گرندد تئوری نشان داد که مهم‌ترین مولفه‌های توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی شامل ظرفیت‌سازی، هم‌افزایی نهادی، مشارکت اجتماعی، آموزش، گفت‌وگو، دسترسی، انعطاف‌پذیری و شفافیت اطلاعات هستند. همچنین، طبق رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» مهم‌ترین راهبرد برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی شامل مطلوبیت شبکه معابر و بافت کالبدی محله با ضریب تأثیر ۲+؛ ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌های ساکنین با همدیگر در رسانه‌های اجتماعی با ضریب تأثیر ۳+؛ حمایت از ایده‌های مطرح شده توسط ساکنین با ضریب تأثیر ۲+؛ و به موقع در اختیار گذاشتن اطلاعات شفاف با ضریب تأثیر ۳+ است.

استناد: حضرتی، مجید و احدنژاد روشتی، محسن (۱۴۰۵). واکاوی و تحلیل پیشران‌های مؤثر بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی

(مورد مطالعه: محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان). جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۳۰ (۹۵)، ۲۶۱-۲۷۶.

<http://doi.org/10.22034/gp.2025.65242.3346>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

پیدایش اسکان غیررسمی گویای وجود موانع ساختاری و ناکارآمدی سیاست‌های کنونی در تأمین مسکن و خدمات‌رسانی لازم مرتبط با آن برای اقشار کم‌درآمد شهری در سطح کلان است. همچنین در سطح خرد نیز ضعف مدیریت شهری، وجود منابع نامشروع گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفوذ محلی و برخوردهای غیرقانونمند در پذیرش یا رد این سکونتگاه‌ها، مسئله را تشدید نموده است (پناهی و رنجبر، ۱۴۰۱: ۱). بر اساس برآوردهای سال ۱۳۹۵ در مجموع حدود ۱۲ میلیون نفر در ایران، ساکن سکونتگاه‌های غیررسمی بوده‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۲). برآورد بانک جهانی تعداد فقرای شهری را تا سال ۲۰۲۵ به‌طور تقریبی بیش از ۱۵۰۰ میلیون نفر پیش‌بینی کرده است. حداقل ۶۰۰ میلیون نفر که بیشتر آنها را فقرا تشکیل می‌دهند، که در شرایط تهدیدآمیز بهداشتی در محیط‌های شهری آلوده به سر می‌برند. بطور کلی، یک سوم ساکنان شهری در مسکن غیراستاندارد زندگی می‌کنند، و حداقل ۲۵۰ میلیون ساکن شهری هیچ‌گونه دسترسی فوری به آب لوله‌کشی سالم و ۴۰۰ میلیون نفر امکانات بهداشتی مناسبی ندارند؛ علاوه بر آمارهای گفته شده، بسیاری از محلات اسکان غیررسمی، در محاصره مشکلاتی چون افزایش جرم و جنایت و بزهکاری، فساد، رشوه‌خواری و جرائم سازمان‌یافته، قاچاق مواد مخدر، فحشا و نظایر آن قرار دارند (نوبین و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۴). سازمان اسکان بشر به‌منظور مواجهه با این مسائل و مشکلات و تحقق پایداری شهرها، رویکرد شکوفایی شهری را با تأکید بر پنج بعد بهره‌وری، توسعه زیرساخت‌ها، کیفیت زندگی، برابری و مشارکت اجتماعی و پایداری محیط‌زیست مطرح کرده است (اسدی و احدنژاد، ۱۴۰۳: ۴۶). روند جهانی شدن و شهرنشینی نوین که به تمرکز فقر و غنا در اغلب کشورهای در حال توسعه گرایش دارد، خلأ ناشی از ناکارآمدی طرح‌ها توسعه شهری در جهت توزیع فضایی مطلوب دستاوردهای توسعه در محلات شهری امکان بروز الگوهای سکونتگاه‌های غیررسمی و برنامه‌ریزی شده را ارائه می‌دهد (احدنژاد و نجفی، ۱۳۹۵: ۲۳). در نتیجه، اسکان غیررسمی از جلوه‌های بارز فقر شهری است که در شکل برنامه‌ریزی نشده و ناموزون درون یا اطراف شهرها ظاهر شده و از نظر حق مالکیت، شرایط زندگی، تراکم، ترکیب خانواده، سطح امنیت و پیشرفت و میزان تغییر از شرایط متنوعی برخوردار است (عباسی لیوسی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۰). از طرفی، گرانی قیمت زمین و مسکن مهاجران تازه‌وارد را مجبور می‌کند تا به دور از چشم مسئولان و بدون اخذ مجوز از دستگاه‌های متولی، به ساخت سرپناه در حاشیه شهرها اقدام کنند که به تبع آن مشکلات زیادی را برای مسئولان در زمینه خدمات‌رسانی و همچنین برای حاشیه‌نشینان به وجود می‌آورد (اله قلی تبار و همکاران، ۱۴۰۲: ۷). در نتیجه، این روند شهرنشینی باعث افزایش جمعیت شهرهایی می‌شود که از قبل دارای منابع محدود بودند (Ahmed, et al, 2020)، و موجودی شهر را به معنای مکانی برای رشد و توسعه با چالش‌ها و مسائل بفرنجی روبه‌رو می‌کند (Zaali, et al, 2016).

بطور کلی، گسترش شهرنشینی و شکل‌گیری نیازهای جدید، برنامه‌ریزی را از نگاهی فیزیکی-کالبدی به سمت توجه بر جنبه‌های اجتماعی زندگی شهری معطوف نموده است. تحت تأثیر این نیازها و آگاهی‌های جدید، مفاهیم نوینی در قلمرو برنامه‌ریزی و توسعه شهری مطرح شده است. در این میان، یکی از ظرفیت‌های مناسب برای توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی و به حداقل رساندن مسائل و مشکلات ساختاری-کارکردی این قبیل محلات، توانمندسازی این محلات براساس رویکرد هم‌آفرینی^۱ است. هم‌آفرینی در بخش دولتی به عنوان شیوه جدیدی از مدیریت خدمات عمومی به کار می‌رود که هدف آن پرداختن به نیازها و چالش‌های اجتماعی است که در جامعه مدرن به‌طور فزاینده‌ای تکه تکه شده‌اند. شهروندان از طریق هم‌آفرینی می‌توانند یک شهروندی فعال و سیاسی را بر مبنای حقوق و تعهدات به بار آورند. شهروندان می‌توانند خود را به عنوان «سازندگان» خدمات عمومی ببینند و با بسیج نیروها و ایده‌هایی که کیفیت زندگی شان را بهبود می‌بخشد، کمک به حل مشکلات کنند (سلیمی، ۱۴۰۲: ۱). بدین منظور هر نوع کالبد شکافی و نیز تجویز سیاست‌های شهری مستلزم بازنگری در رویکردهای سنتی اداره شهر و به کارگیری شیوه‌هایی است که در آن برنامه‌ریزی «محله محور» در کانون طراحی و عملیات قرار

گیرد. با این وجود برخی محققان بر این باورند که ظرفیت اجتماعات می‌تواند به عنوان ابزاری برای حمایت از مسائل مرتبط با ساختارهای پیش روی اجتماعی و انسانی، ابزار اجتماعی برنامه‌ریزی و ابزاری جهت توانمندسازی به کار رود. برخی دیگر مشخصاً فرایند ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی را در تغییرات سیستمی و ساختاری وسیع‌تری در نظر می‌گیرند؛ حال آنکه عده‌ای دیگر معتقدند که این مفهوم و تغییراتش تنها در سطح «اجتماعات محلی» قابل اجراست (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷۴).

در نهایت، بررسی‌ها نشان می‌دهد که نظام اسکان در محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان، به دور از پایش نظام‌مند و خارج از کنترل برنامه‌ای مدون در حال گسترش است. این روند، پیامدهای گسترده‌ای را در نظام اسکان غیررسمی محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان پدید آورده است، که از منظر کیفیت زیست قابل پیگیری است. زیرا فقر و محرومیت، بالا بودن میزان بیکاری، شکاف عمیق و فزاینده در توزیع درآمد موجب شکل‌گیری سکونتگاه غیررسمی در محله‌های اسکان غیررسمی شهر زنجان با اقتصاد ناپایدار و شکل‌گیری مشاغل و فعالیت‌های کاذب در سطح شهر، تراکم بالای جمعیتی، کمبود خدمات زیربنایی و تجهیزات شهری و توزیع نامناسب کاربری‌ها در سطح شهر و عدم دسترسی‌های مناسب و درنهایت اکوسیستم ناپایدار شده است. بنابراین استفاده از رویکرد توانمندسازی در محله‌های اسکان غیررسمی زنجان قادر خواهد بود در کنار توسعه کالبدی محله، نشاط و سرزندگی را برای ساکنین آن فراهم نماید. لذا، در برخورد با این پدیده باید سیاست‌های کلان و خرد را هم‌زمان در نظر گرفت. حال با توجه به مطالب گفته شده، این سؤال پیش می‌آید که مهمترین و مؤثرترین پیشران‌های مؤثر بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر شاخص‌های رویکرد هم‌آفرینی، کدام است؟

مبانی نظری

اسکان غیررسمی به محله‌ها و سکونتگاه‌هایی اطلاق می‌شود که به‌طور غیرقانونی و بدون مجوزهای رسمی ساخته شده‌اند. این نوع اسکان معمولاً در حاشیه شهرها و مناطق کم‌برخوردار شکل می‌گیرد (Mastrorillo et al, 2016: 54). اسکان غیررسمی به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی - اجتماعی مانند جریان سریع شهرنشینی و مهاجرت‌های روستا به شهری پدیدار گردیده است (حکیمی و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۳۰). اسکان غیررسمی به عنوان یک چالش کالبدی-فضایی، به بررسی نحوه شکل‌گیری، توسعه و تأثیرات فضایی این مناطق می‌پردازد. این چالش‌ها معمولاً شامل عدم دسترسی به زیرساخت‌های مناسب، خدمات عمومی و مشکلات زیست‌محیطی هستند. در این میان، عدم برنامه‌ریزی شهری؛ فقر و نابرابری؛ چالش‌های زیست‌محیطی؛ انزوا و مشکلات اجتماعی از مسائل اصلی سکونتگاه‌های غیررسمی هستند (آقایاری هیر، ولایی، ۱۴۰۰: ۴). در این رابطه، چالش‌های اسکان غیررسمی عبارتند از:

«عدم دسترسی به خدمات عمومی: ساکنان این مناطق معمولاً به خدماتی مانند آب، برق، بهداشت و آموزش دسترسی ندارند.

«نابسامانی‌های اجتماعی: این مناطق معمولاً با مشکلات اجتماعی مانند فقر، بیکاری و جرم و جنایت مواجه هستند (Satterthwaite, 2016: 3).

باتوجه به رویکردهای نوین برنامه‌ریزی شهری، ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی باید در فرآیندهای تصمیم‌گیری محلی مشارکت داشته باشند. این مشارکت می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا نیازها و خواسته‌های خود را به مسئولان منتقل کنند و در نتیجه، خدمات بهتری دریافت کنند. در این رابطه، رویکرد توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی مطرح می‌گردد. توانمندسازی، اصطلاحی است که از تلاقی چندین رشته، روانشناسی اجتماعی، آموزش سلامت، سازماندهی اجتماعی و مددکاری اجتماعی وارد بحث توسعه اجتماعی شده است (Bonaiuto, 2005: 26). که نیازمند اقدام مشارکتی همه شهروندان یک محله، به منظور دستیابی به کنترل و تأثیر بیشتر بر عوامل تعیین‌کننده سلامت و کیفیت زندگی در آن محله است (Fazli, 2016: 63).

مکاتب فکری مرتبط با توانمندسازی اسکان غیررسمی

مکاتب فکری توانمندسازی اسکان غیررسمی به مجموعه‌ای از نظریه‌ها و رویکردها اشاره دارد که در تلاشند تا به بهبود شرایط زندگی ساکنان مناطق غیررسمی کمک کنند. شیوه برخورد مکتب‌های فکری در برنامه‌ریزی برای حل مشکل اسکان غیررسمی نیز گویای عمق مشکلات و موانع توسعه اسکان غیررسمی است.

نظریه توسعه پایدار: این نظریه بر اهمیت توسعه‌ای تأکید دارد که نیازهای حال را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود برآورده کند. در زمینه اسکان غیررسمی، این رویکرد به دنبال ایجاد جوامع پایدار از طریق بهبود زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی است (United Nations, 2015: 18).

لیبرالیسم: نظریه‌های لیبرالیسم اسکان غیررسمی را پدیده‌ای گذرا و میرنده تلقی می‌کند، و خواهان رهاسازی آن به سازوکارهای بازار است. چراکه گذر زمان این مشکل را حل خواهد کرد (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۰).

نظریه اقتصاد اجتماعی: این نظریه به بررسی تأثیرات اقتصادی و اجتماعی بر ساکنان مناطق غیررسمی می‌پردازد. توانمندسازی اقتصادی می‌تواند به ساکنان کمک کند تا به فرصت‌های شغلی و منابع مالی دسترسی پیدا کنند (Moser, 1998: 3).

نظریه شبکه‌های اجتماعی: این رویکرد به اهمیت روابط اجتماعی و شبکه‌های همکاری میان ساکنان تأکید دارد. تقویت این شبکه‌ها می‌تواند به ساکنان کمک کند تا منابع و اطلاعات بیشتری را به دست آورند (Putnam, 2000: 5).

نظریه حقوق بشر: این رویکرد بر این باور است که هر فرد حق دارد به خدمات اساسی، مسکن مناسب و زندگی با کرامت دسترسی داشته باشد. توانمندسازی اسکان غیررسمی باید بر اساس این اصول بنا شود (UN-Habitat, 2016: 20).

بطور کلی، با تغییر در مدیریت فضا، می‌توان به ساماندهی این قبیل سکونتگاه‌ها پرداخت. در مقابل رهیافت اصلاح طلبی بر تغییر تدریجی شرایط زیستی اسکان غیررسمی با هدف برقراری عدالت اجتماعی، و تعادل منطقه‌ای تأکید دارد. در این رهیافت، فقط نمی‌توان به راهکارهای ساختاری تکیه کرد. و باید عوامل اجتماعی، فقر و رنج ساکنین نیز در نظر گرفته شود (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۱).

رویکرد هم‌آفرینی در توانمندسازی

رویکرد هم‌آفرینی در توانمندسازی می‌تواند به بهبود شرایط زندگی ساکنان مناطق غیررسمی و حاشیه‌نشین کمک کند و به آن‌ها این امکان را می‌دهد که در فرآیندهای تصمیم‌گیری و طراحی خدمات نقش فعالی ایفا کنند. این رویکرد نه تنها به تقویت ظرفیت‌های فردی و اجتماعی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به ایجاد راه‌حل‌های پایدار و مؤثر برای چالش‌های موجود منجر شود. بدین ترتیب، رویکرد هم‌آفرینی (Co-creation) در توانمندسازی به فرآیند همکاری و مشارکت فعال میان ساکنان، سازمان‌ها، و نهادهای دولتی اشاره دارد که هدف آن ایجاد راه‌حل‌های مؤثر برای مشکلات اجتماعی و اقتصادی است. این رویکرد به ویژه در زمینه توانمندسازی جوامع غیررسمی و حاشیه‌نشین اهمیت دارد، زیرا به ساکنان این امکان را می‌دهد که در فرآیند تصمیم‌گیری و طراحی خدمات و برنامه‌ها مشارکت کنند (Pralhad & Ramaswamy, 2024: 6). پیترز و جانسن (۲۰۱۳) نظریه هم‌آفرینی را توسعه دادند و اصطلاح «هم‌آفرینی کامل» را معرفی کردند. آنها معتقدند که هم‌آفرینی به‌عنوان پاسخی عملی به درک عمده‌تاً علمی و جامع از همکاری ایجاد شده است (Pieters & Jansen, 2022: 6). ایند و کوتز (۲۰۱۳) هم‌آفرینی را فرایندی مشارکتی دانسته‌اند که در آن افراد در سازمان‌ها با یکدیگر به ایجاد و توسعه محصولات جدید، فرایندها یا خدمات اقدام می‌کنند. آنها فرایند هم‌آفرینی را در قالب گفت‌وگویی متقابل برای ارائه محصولات با ارزش جدید و نوآورانه باز می‌شناسند (Ind & Coates, 2013: 88). مهمترین ویژگی‌های رویکرد هم‌آفرینی عبارتند از:

- ◀ **مشارکت فعال:** ساکنان به عنوان ذینفعان اصلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و طراحی خدمات مشارکت دارند.
- ◀ **تقویت ظرفیت‌ها:** این رویکرد به ساکنان کمک می‌کند تا مهارت‌ها و ظرفیت‌های خود را شناسایی و تقویت کنند.
- ◀ **ایجاد اعتماد:** همکاری میان ساکنان و نهادهای مختلف می‌تواند به ایجاد اعتماد و روابط مثبت منجر شود.
- ◀ **نوآوری:** هم‌آفرینی می‌تواند به تولید ایده‌ها و راه‌حل‌های نوآورانه برای چالش‌های موجود کمک کند (Pralhad & Ramaswamy, 2024: 7).

بطور کلی، هم‌آفرینی موجب تغییر در این تفکر شد که سازمان‌ها به‌تنهایی دخیل در ارزش نیستند، بلکه امروزه هم‌سازمان و هم‌ذینفعان در یک فرایند مشارکتی در ایجاد ارزش دخیل هستند (Hatch & Sehzult, 2010: 593). در نتیجه، بمنظور توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با مشارکت ساکنین محلات و مدیران شهری، تقویت این رویکرد بسیار ضروری است.

تجارب کشورهای مختلف در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با هم‌آفرینی و مشارکت

تجربه‌های موفق از توانمندسازی اسکان غیررسمی در کشورهای مختلف وجود دارد که می‌تواند به عنوان الگوهایی برای سایر کشورها مورد استفاده قرار گیرد. این تجربیات نشان می‌دهند که مشارکت جامعه محلی، همکاری بین بخش‌های مختلف و توجه به نیازهای خاص ساکنان می‌تواند به توانمندسازی اسکان غیررسمی و بهبود شرایط زندگی در این مناطق کمک کند.

برزیل - برنامه فاولا^۱: این برنامه در دهه ۱۹۹۰ در ریودوژانیرو آغاز شد و هدف آن بهبود شرایط زندگی در فاولاها (محله‌های غیررسمی) بود. این برنامه شامل بهبود زیرساخت‌ها، ارائه خدمات عمومی، و ایجاد فضاهای عمومی بود. همچنین، مشارکت جامعه محلی در فرآیند تصمیم‌گیری تقویت شد. نتایج این برنامه شامل کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی ساکنان بود (Pereira, 2018: 1-20).

هند - برنامه اسکان غیررسمی (مدیریت توانبخشی محلات فقیرنشین^۲): در بمبئی، این برنامه به منظور بهبود شرایط زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی طراحی شد. با همکاری دولت و سازمان‌های غیردولتی، این برنامه به ساکنان اجازه داد تا در پروژه‌های بازسازی مشارکت کنند و از مزایای مسکن مناسب و خدمات عمومی بهره‌مند شوند. این برنامه به کاهش فقر و بهبود شرایط زندگی کمک کرد (Khosla, 2021: 345-362).

کلمبیا - برنامه محله باریو^۳ در مدئین: این برنامه به منظور بهبود کیفیت زندگی در محله‌های غیررسمی طراحی شد و شامل بهبود زیرساخت‌ها، ایجاد فضاهای عمومی و افزایش دسترسی به خدمات آموزشی و بهداشتی بود. همچنین، این برنامه به ساکنان اجازه داد تا در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت کنند. نتایج این برنامه شامل کاهش جرم و جنایت و بهبود کیفیت زندگی بود (Rojas, 2019: 1890-1905).

تایلند - برنامه خانه برای همه^۴: این برنامه در بانکوک به منظور ارائه مسکن مناسب به ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی طراحی شد. با همکاری دولت و سازمان‌های غیردولتی، این برنامه به ساکنان اجازه داد تا در فرآیند طراحی و ساخت مسکن مشارکت کنند. این برنامه به بهبود شرایط زندگی و افزایش حس تعلق اجتماعی کمک کرد (Boonyabancha, 2020: 21-46).

آفریقای جنوبی - برنامه آغاز دوباره^۵: این برنامه در کیپ‌تاون به منظور بهبود شرایط زندگی در محله‌های غیررسمی طراحی شد. با همکاری جامعه محلی، این برنامه به بازسازی و بهبود زیرساخت‌ها و خدمات عمومی کمک کرد. این برنامه به ساکنان اجازه داد تا در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت کنند و بهبود کیفیت زندگی را تجربه کنند (Tissington, 2021: 23-59).

1. Favela
2. Slum Rehabilitation Authority
3. Barrio
4. Housing for All
5. Reblock

پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع «توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی» تحقیقات خارجی و داخلی محدودی وجود دارد. و اغلب پژوهش‌ها در زمینه توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی است. در نتیجه تحقیق حاضر با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی، مفهوم و نگرش جدیدی را در این حوزه بررسی می‌کند. در این رابطه، بهزادفر و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی شاخص‌های توانمندسازی در سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد دارایی مبنای کلان‌شهر تهران نشان دادند که شاخص کالبدی و نیاز مالی بیشترین همبستگی را با رضایت ساکنین سکونتگاه غیررسمی دارد.

خیرالدین و صلاحی (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با گذر از رویکرد نیازمنا به دارایی مبنای (موردی: تهران) به این نتیجه رسیدند که وجود شبکه‌های غیررسمی بین نهادهای مردمی فعال، نهادهای مذهبی و ساکنان، سرمایه اجتماعی بالا و سرمایه‌های کالبدی محله از دارایی‌های این محدوده هستند.

ارژنگی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی راهبردهای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی براساس مدل SWOT-ANP (موردی: شهر اردبیل) نشان دادند که بی‌توجهی به ظرفیت‌ها و محدودیت‌های داخلی محلات، مشکل اصلی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی است.

اصغری زمانی و زادولی (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر مبنای رویکرد مشارکت و تسهیلگری (موردی: شهر تبریز) به این نتیجه رسیدند که مشارکت و تسهیلگری می‌تواند با تقویت سطح اعتماد و باور جامعه محلی نسبت به خود در رفع مشکلات محلی، تفویض اختیار به مردم و سازمان‌های غیردولتی باشد.

بابایی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان امکان‌سنجی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر پایه ادراک ذهنی نشان دادند که مؤلفه اقتصادی و سپس محیط-زیستی، اجتماعی، کالبدی و دسترسی باید اولویت توانمندسازی قرار گیرند.

معتقد و سجاد زاده (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی طرح توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی از بعد کیفیت محیطی از منظر ساکنان به این نتیجه رسیدند که وجود خدمات تجاری متنوع در سطح محله و همچنین ارتباطات اجتماعی بالای افراد آثار مثبت طرح توانمندسازی است.

بدیعی و اربابی (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی نشان دادند که افزایش سرمایه اجتماعی موجب توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی شهر اسلامشهر می‌شود.

جلیلی و اسکندری (۱۴۰۲) در پژوهشی تحت عنوان بررسی سیاست‌ها و قوانین ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و ارائه پیش‌نویس قانونی بازنگری طرح‌های توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی به این نتیجه رسیدند که اغتشاش در سیاست‌گذاری اجتماعی، برنامه‌ریزی و سازماندهی، نبود برنامه واحد ویژه سکونتگاه‌های غیررسمی در سطح ملی و منطقه‌ای، فقدان انسجام سازمانی و پر اکندگی منابع مالی از مشکلات توانمندسازی است.

تردو^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی نقش رویکرد هم‌آفرینی (برنامه‌ریزی مشارکتی) در ارتقای سکونتگاه‌های غیررسمی در مناطق کم‌درآمد به این نتیجه رسیدند که رویکرد هم‌آفرینی انعطاف‌پذیر و حساس به زمینه و مبتنی بر دانش محلی برای ارتقاء موفقیت‌آمیز مناطق فقیرنشین ضروری هستند. با مشارکت دادن جوامع به روش‌های معنادار، می‌توان پایداری، تاب‌آوری و اثربخشی مداخلات را افزایش داد و بینش‌های ارزشمندی را برای پروژه‌های ارتقاء مناطق فقیرنشین در آینده ارائه نمود.

موجاجی و همکاران^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی تحت عنوان هم‌آفرینی سلامت‌محور سکونتگاه‌های غیررسمی: یک برنامه تحقیقاتی مشارکتی مبتنی بر ایجاد جامعه سالم در سکونتگاه‌های غیررسمی شهری سالوادور، برزیل به این نتیجه رسیدند که مشارکت‌های بین‌بخشی برای توانمندسازی جوامع شهری حاشیه‌نشین در جهت رسیدگی به چالش‌های بهداشتی و زیست‌محیطی خود از طریق راه‌حل‌های پایدار و متناسب با محل، موجب تقویت اعتماد جامعه، تسهیل مشارکت‌ها و توجه به محیط زیست شده است.

کایتانا^۲ (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان هم‌آفرینی موسسه NbS در زمینه سکونتگاه‌های غیررسمی: درس‌های مشترک با یک مورد در جنوب جهانی به این نتیجه رسید که، بازآفرینی شهری از طریق راه‌حل‌های مبتنی بر طبیعت (NbS) با مشارکت جوامع محلی امکان‌پذیر است. و از طریق ابزارهای مشارکتی مانند نقشه‌برداری فرهنگی و کارگاه‌های طراحی مشترک، گزارش‌های فنی، کارگاه‌های محلی و فعالیت‌های هم‌تشخیصی و هم‌طراحی می‌توان به تقویت حکمرانی محلی و عدالت اجتماعی کمک کرد.

بطور کلی، نتایج یافته‌های نظری نشان داد که توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با چالش‌های متعددی از جمله عدم انسجام در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، فقدان برنامه‌های واحد و پراکندگی منابع مالی مواجه است. در این میان، توانمندسازی اسکان غیررسمی نیازمند همکاری میان ساکنان، دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی است، و با تقویت مهارت‌ها، ایجاد فرصت‌های اقتصادی و مشارکت در تصمیم‌گیری، می‌توان به بهبود شرایط زندگی ساکنان این مناطق کمک کرد. در تحقیقات پیشین بر تقویت مشارکت و تسهیلگری، افزایش اعتماد جامعه محلی و توجه به مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیط‌زیستی به عنوان اولویت‌های توانمندسازی تأکید شده است. با اینحال، نقش هم‌آفرینی به عنوان الگوی منسجم مشارکت مردم، نهادهای محلی و سازمان‌های متولی مورد توجه قرار نگرفته است. و تحقیق حاضر بیشتر بدنبال ایجاد ارتباط بین توانمندسازی و هم‌آفرینی در حل مسئله اسکان غیررسمی است.

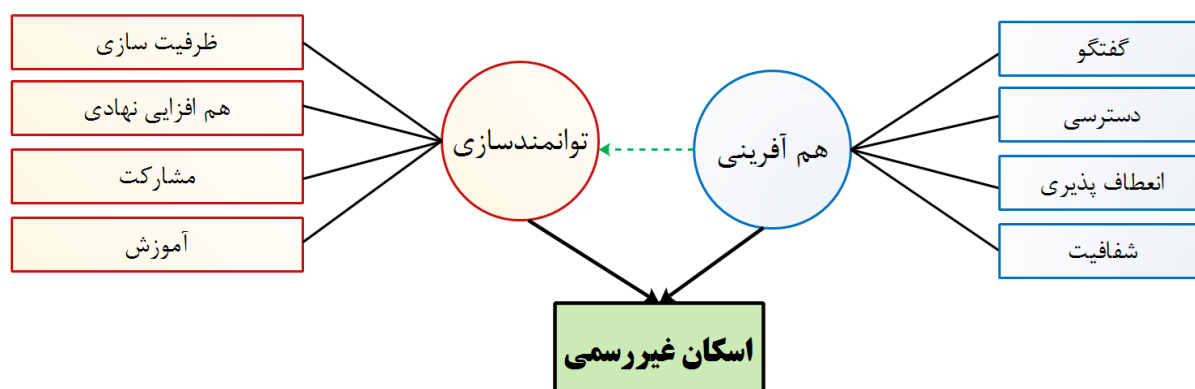
روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش از نوع طرح تحقیق با مدل ساختاری-تفسیری^۳ است که به جهت اهمیت بیشتر داده‌های کیفی به عنوان طرح تحقیق آمیخته اکتشافی محسوب می‌گردد. بنابراین، روش شناسی در بخش کیفی از نوع اکتشافی و در بخش کمی به صورت رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» انجام شد. گردآوری داده‌ها بصورت مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای انجام شد. جامعه آماری تحقیق در قالب پنل نخبگان شامل ۲۰ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری و مدیریت شهری هستند، که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. این گروه برای شناسایی و تبیین شاخص‌های توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی با استفاده از الگوی نظریه داده بنیاد در قالب مصاحبه نیمه ساختاریافته و ساماندهی اطلاعات در قالب نرم‌افزار مکس کیودا انتخاب شدند. شاخص‌های تحقیق با استفاده از روش نظریه داده بنیاد و با مصاحبه نیمه ساختار یافته از جامعه آماری متخصصین شناسایی گردید. طبق خروجی الگوی نظریه داده بنیاد، شاخص‌های تحقیق و رابط آنها با یکدیگر به شرح شکل زیر می‌باشد.

1. Mogaji et al

2. Caitana

3. interpretive structural modeling

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش نظریه داده بنیاد با کمک نرم‌افزار MAXQDI و رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» با کمک نرم‌افزار Scenario Wizard استفاده شد. بر اساس این روش ابتدا متون و اسناد جمع‌آوری شده دقیق مطالعه شده و جملات و مفاهیم مهم و در راستای موضوع و سؤال تحقیق از آنها استخراج شد. سپس این مفاهیم و گویه‌ها به صورت کدهای باز تعیین و در مراحل بعدی کدگذاری محوری و مقوله‌بندی‌ها به منظور رسیدن به چارچوب و نتایجی در راستای اهداف تحقیق صورت پذیرفته است. بعد از مشخص شدن شرایط و عوامل اصلی بواسطه نظریه داده بنیاد، از رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» استفاده شده است. این رویکرد برای تدوین الگوی مطلوب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی از طریق نوع روابط و ماتریس ارزش‌گذاری شاخص‌ها، مورد استفاده قرار گرفت.

محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان به عنوان بزرگ‌ترین نقطه شهری استان با ۴۳۰۸۷۱ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۵، یکی از شهرهای میانه اندام کشور محسوب می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زنجان با جمعیتی در حدود ۴۷۷۷۵ نفر (۱۱ درصد) کاملاً در داخل محدوده قانونی شهر قرار گرفته است، شامل محلات زیر است:

کوی فاطمیه: در بخش غربی شهر با جمعیت ۳۷۲ نفر و بافت نامنظم، اراضی شیب‌دار، و دسترسی محدود به مرکز شهر است.

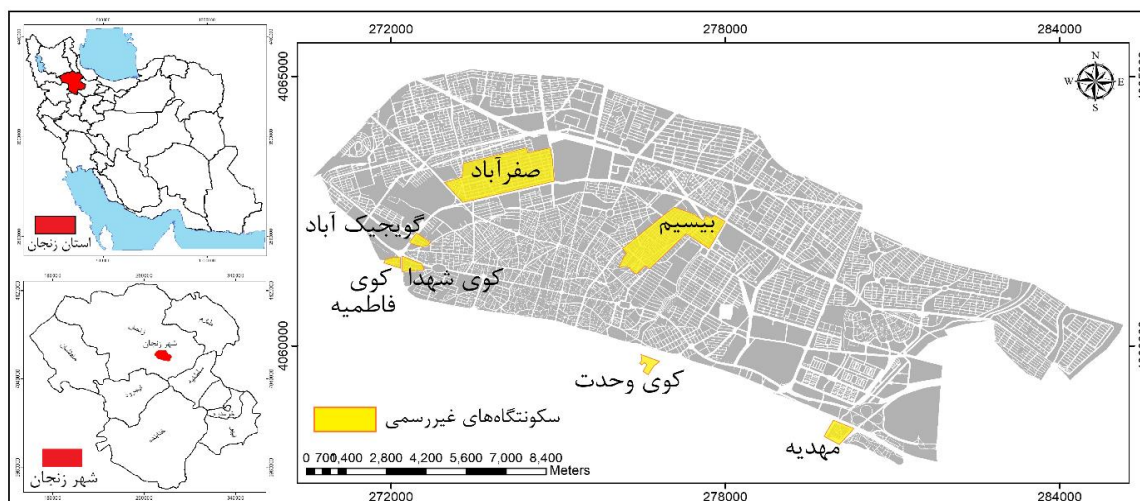
نجف‌آباد (زورآباد یا بیسیم): در مرکز شهر با جمعیت ۲۸۹۳۳ نفر و بافت نامنظم، معابر کم عرض و دسترسی پذیری بالا به مرکز شهر است.

مهدیه و کوی وحدت: در جنوب شهر با جمعیت ۲۴۱۶ نفر و بافت نامنظم، اراضی شیب‌دار، و ضریب ایمنی پایین است.

گوجوک آباد: در بخش غربی شهر با جمعیت ۶۱۰ نفر و بافت نامنظم، معابر نامناسب و دسترسی محدود با محیط ناامن است.

صفرآباد (اسلام آباد): در شمال غربی شهر با جمعیت ۲۳۴۶۵ نفر و بافت منظم، دسترسی مطلوب است.

خان درّه (کوی شهدا): در غرب شهر با جمعیت ۳۶۴۶ نفر و بافت نامنظم پرشیب، و دسترسی محدود به مرکز شهر است (شهرداری زنجان، ۱۴۰۲؛ مطالعات میدانی، ۱۴۰۴).

شکل ۲. موقعیت سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زنجان در تقسیمات سیاسی کشور

یافته‌ها

در ابتدای کار بمنظور استخراج و تحلیل شاخص‌های تحقیق با استفاده از نظرات جامعه آماری گروه متخصصین، از تکنیک نظریه داده بنیاد استفاده شد. تا مشخص گردد که کدام مولفه‌ها و شاخص‌های سنجش‌گر و تبیین‌کننده توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم آفرینی در شهر زنجان هستند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه کیفی، کدگذاری در سه مرحله انجام می‌گردد:

مرحله یک: کدگذاری باز

این مرحله شامل استخراج داده‌ها از متن مصاحبه‌ها، کدگذاری و کشف مقوله‌ها است. برای استخراج داده‌ها از دل مصاحبه‌ها، از نظر گلیر^۱ (۱۹۹۲) کدگذاری باز به دلیل ساختار تنظیم اطلاعات، حاوی نکات کلیدی و اولیه است. در این روش، اطلاعات گرد-آوری شده در فرآیند مصاحبه‌های باز در قالب نوشته‌های مکتوب است، این نوشته‌ها به صورت نبرداری اولیه با بررسی و تحلیل خط به خط و پاراگراف به پاراگراف و کدگذاری‌های باز ایجاد می‌گردد. ساختار کلی اطلاعات کدگذاری شده در این تحقیق شامل ۳۲۶ کد باز است که نتیجه تجزیه و تحلیل ۲۰ مصاحبه می‌باشد.

جدول ۱. تحلیل نکات کلیدی مصاحبه با مورد R

شناسه	کدگذاری باز	متن مصاحبه
R1	ظرفیت‌سازی	بر دو محور توسعه مدیریت و توسعه منابع محلی استوار است.
R2	هم‌افزایی نهادی	مدیریتی متناسب برای هدایت، حمایت، ساماندهی و اسکان برنامه‌ریزی شده با مشارکت دوسویه اجتماعات و نهادهای محلی (شهرداری و ...) برای پایدارسازی اقدامات
R3	مشارکت	توزیع مناسب منابع اقتصادی و اجتماعی بصورت پایدار با تکیه بر ظرفیت‌های درونی و اولویت‌بندی نیازهای شهروندان، توسط خودشان با همکاری نهادهای محلی
R4	آموزش	تقویت سرمایه اجتماعی و افزایش دسترسی به اسناد و اطلاعات مدیریت از طریق ارتقا آگاهی جامعه نسبت به حقوق و وظایف‌شان به عنوان شهروند
R5	گفتگو	مشارکت ذی‌نفعان جامعه در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های شهری
R6	دسترسی	حمایت از ایده‌های جدید نخبگان و سهولت دسترسی به داده‌ها و برنامه‌ها
R7	انعطاف‌پذیری	تلاش برای ارتقاء و بروزرسانی برنامه‌ها و مهارت‌ها و الگوهای توسعه شهری
R8	شفافیت	ارائه اطلاعات دقیق برنامه‌ها و طرح‌های شهری به تمامی ذی‌نفعان

گام دوم- کدگذاری محوری

این مرحله با اولویت قراردادن ایجاد ارتباط بین دسته‌های استخراج شده در مرحله قبلی یعنی کدگذاری باز، بدنبال تئوری‌سازی بین اطلاعات گردآوری شده و مدل نظری پایه تحقیق است. در کدگذاری محوری، کدهای تولید شده در گام قبلی، با هدف ایجاد ارتباط بین طبقه‌های تولید شده در مرحله کدگذاری، بازنویسی شدند. گروه‌ها و مقوله‌ها در مرحله کدگذاری محوری استخراج می‌گردد. در این گام، همه مقوله‌های شبیه هم در یک گروه ویژه قرار گرفتند. در این رابطه، همه مقوله‌های ایجاد شده دوباره بازنویسی شد و با متن مصاحبه‌ها مقایسه شد تا مطلبی فراموش نشود. کلیات این مرحله به شرح جدول ۲ می‌باشد.

جدول ۲. نمونه‌ای از کدگذاری باز و محوری انجام شده

شناسه	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
R1	ظرفیت‌سازی	توانمندسازی
R2	هم‌افزایی نهادی	
R3	مشارکت	
R4	آموزش	
R5	گفتگو	هم‌آفرینی
R6	دسترسی	
R7	انعطاف‌پذیری	
R8	شفافیت	

گام سوم - کدگذاری انتخابی (مرحله نظریه‌پردازی)

بعد از انجام فرآیند کدگذاری باز و محوری تمامی داده‌ها به صورت یادشده، گروه‌بندی آنها در اولویت کار قرار گرفت. ناگفته نماند که، هدف نظریه‌پردازی بنیادی در زمینه تحلیل مضمون، توصیف صرف پدیده نیست، بلکه تولید نظریه است. در نتیجه، برای اینکه تحلیل‌ها به نظریه تبدیل شوند، باید طبقه‌ها بورت منظم به یکدیگر مربوط گردند. درنتیجه، مرحله اصلی نظریه‌پردازی شامل کدگذاری انتخابی براساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری است. بدین ترتیب، درگروه‌بندی کدها، کدهای محوری مستخرج از مصاحبه‌ها گروه‌بندی شده و بعد از این مرحله، گروه‌های ایجاد شده باهم مقایسه شدند تا طبقه‌ها و گروه‌های اصلی و بدنبال آن ابعاد هر یک شناسایی و استخراج گردد.

جدول ۳. کدگذاری انتخابی بمنظور آشکارسازی ابعاد و شاخص‌های توانمندسازی و هم‌آفرینی

موضوع	ابعاد	مولفه‌ها
توانمندسازی	ظرفیت‌سازی	احساس امنیت، صرف درآمد به فعالیت‌های فرهنگی عمومی، مطلوبیت قیمت زمین و مسکن و اجاره بها، سهولت حفظ و انتقال مالکیت، مطلوبیت شبکه معابر و بافت کالبدی محله، مطلوبیت کیفیت مسکن، وضعیت بهداشت عمومی، توسعه چتر حمایتی خانوارها، اجرای برنامه‌های اشتغال‌زایی،
	هم‌افزایی نهادی	وضعیت سرمایه‌گذاری عمومی در محله، توسعه صندوق‌های حمایتی محله‌ای، وضعیت نیروی متخصص، نابرابری در بودجه عمرانی و اجتماعی-فرهنگی، میزان تسهیلگری بین نهادها و مردم
	مشارکت	اعتماد مردم و مسئولین به یکدیگر، گرایش مردم به پیوندهای اجتماعی با خارج از محله، وضعیت روابط اجتماعی ساکنین با یکدیگر، تعامل با کنشگران و تسهیل‌گران شهری
	آموزش	کیفیت آموزش توانمندسازی سازمانی(متولیان توانمندسازی)، کیفیت آموزش توانمندسازی همگانی(ساکنین محله در قالب گروه‌های خانواده، بزهکاران، معتادان، جوانان، نوجوانان)
هم‌آفرینی	گفتگو	گفت‌وگوی جمعی بین ساکنین محله در زمینه حل مشکلات محله؛ گفت‌وگو در زمینه به اشتراک‌گذاری تجربیات مسائل و مشکلات محله؛ ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌های ساکنین با همدیگر در رسانه‌های اجتماعی؛ گفتگو با ذینفعان در جهت اولویت‌بندی خدمات موجود و قابل توسعه در محله
	دسترسی	حمایت از ایده‌های مطرح شده توسط ساکنین؛ وجود مهارت‌های لازم برای به اشتراک گذاشتن تجربیات و نظرات؛ عضویت کارشناسان و تسهیلگران توانمندسازی در شبکه‌های مجازی برای پاسخگویی به پرسش‌های ساکنین محلات؛ انتشار اطلاعات مورد

نیاز ساکنین محلات؛ آگاهی‌رسانی به ساکنین محلات از چگونگی روند برنامه‌ریزی توانمندسازی محله		
تلاش در جهت ارتقا و به‌روزرسانی مهارت‌های مناسب برای توسعه مشارکت؛ پیش‌بینی ظرفیت‌ها و خدمات لازم برای ساکنین محله در آینده؛ همکاری مؤثر مردم محله باهم و کارشناسان در شرایط مبهم و نامطمئن مشکلات محله؛ به کارگیری شیوه‌های توانمندسازی متعدد در موقعیت‌های چالش‌آفرین؛ سازگاری با چالش‌های جدید محله؛ اتخاذ استراتژی‌های مناسب با یکدیگر در جهت بهبود و تحول محله	انعطاف پذیری	
به‌موقع در اختیار گذاشتن اطلاعات شفاف؛ در اختیارگذاری اطلاعات ویژه هر سازمان؛ وجود اطلاعات کامل و قابل فهم؛ نظرسنجی از ساکنین محله پیش از تصمیم‌گیری	شفافیت	

ماخذ: براساس مصاحبه و مطالعات کتابخانه‌ای؛ ۱۴۰۳

تحلیل الگوی مطلوب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی»

بعد از استخراج شاخص‌ها توسط گروه آماری متخصصین با روش گرند تئوری، بمنظور تبیین و تحلیل نقش شاخص‌ها در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زنجان، از پرسشنامه متخصص‌محور بهره‌گیری شد. نتایج یافته‌ها در قالب رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی» با نرم‌افزار Scenario Wizard براساس روابط احتمالی مولفه‌ها و ارزش‌گذاری متخصصین مبتنی بر روندهای احتمالی آینده، استفاده شده است. در این رویکرد، با استفاده از پرسشنامه متخصص‌محور به ارزش‌گذاری شاخص‌ها در طیف وزنی ۳ تا ۳- پرداخته شد. بعد از وزندهی و تحلیل روابط شاخص‌ها، ۱۱ سناریو پایه برای تحلیل الگوی مطلوب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زنجان طبق ابعاد ۴گانه توانمندسازی و ابعاد ۴گانه هم‌آفرینی ارائه شده است. هر کدام از این سناریوها، بر شاخص خاصی تأکید دارند. طبق شکل ۳، مجموع امتیاز سناریو اول ۹۱۶۱۰؛ سناریو دوم ۳۰۵۲؛ سناریو سوم ۱۲۲۶۰؛ و... است. لذا سناریوی اول با مجموع ضریب تأثیر کلی ۹۱۶۱۰^۱ و ارزش ثبات^۲ برابر ۱ است. این سناریو توسط نرم‌افزار براساس نحوه اثرگذاری ماتریس مقایسات زوجی به عنوان سناریوی اصلی تحلیل روابط پیشران‌ها انتخاب شده است.

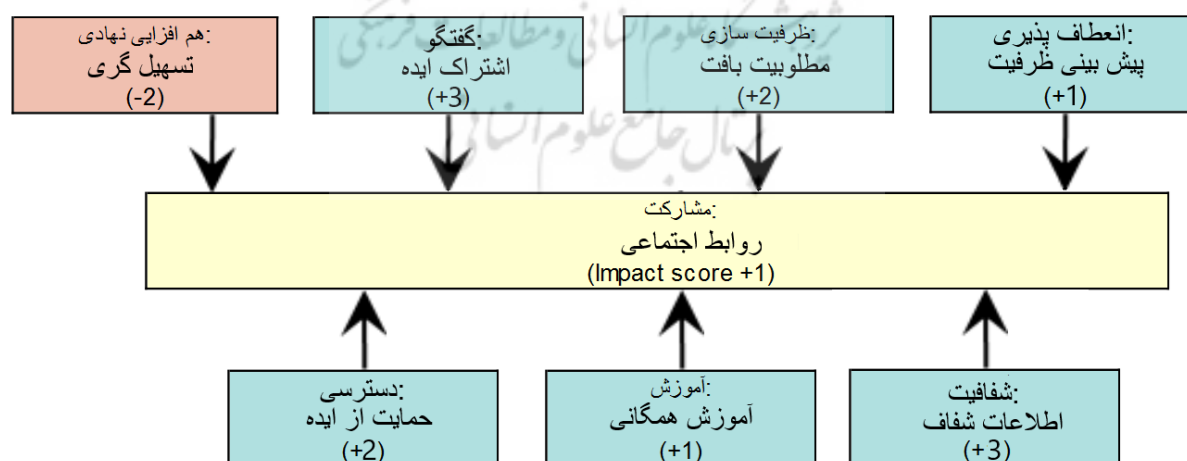
جدول ۴. موقعیت ابعاد و شاخص‌های سناریوهای احتمالی الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی

شماره سناریو: ۱ ضریب تأثیر: ۹۱۶۱۸	شماره سناریو: ۲ ضریب تأثیر: ۳۰۵۲	شماره سناریو: ۳ ضریب تأثیر: ۱۲۲۶۸	شماره سناریو: ۴ ضریب تأثیر: ۴۴
ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت
هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری
مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: پیوند اجتماعی
آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش همگانی
گفتگو: اشتراک ایده	گفتگو: اشتراک تجربیات	گفتگو: اشتراک ایده	گفتگو: اشتراک ایده
دسترسی: حمایت از ایده	دسترسی: آگاهی‌رسانی	دسترسی: حمایت از ایده	دسترسی: حمایت از ایده
انعطاف‌پذیری: پیش‌بینی ظرفیت	انعطاف‌پذیری: سازگاری	انعطاف‌پذیری: استراتژی مناسب	انعطاف‌پذیری: پیش‌بینی ظرفیت
شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: نظرسنجی	شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: اطلاعات شفاف
شماره سناریو: ۵ ضریب تأثیر: ۴۳۸	شماره سناریو: ۶ ضریب تأثیر: ۹۶	شماره سناریو: ۷ ضریب تأثیر: ۲۶	شماره سناریو: ۸ ضریب تأثیر: ۲۷
ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: حمایت	ظرفیت‌سازی: بهداشت	ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت
هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: بودجه
مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: اعتماد	مشارکت: تعامل کنشگران	مشارکت: روابط اجتماعی
آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش سازمانی	آموزش: آموزش سازمانی	آموزش: آموزش همگانی
گفتگو: اشتراک تجربیات	گفتگو: گفتگوی ذینفعان	گفتگو: اشتراک تجربیات	گفتگو: اشتراک ایده
دسترسی: آگاهی‌رسانی	دسترسی: اشتراک مهارت	دسترسی: آگاهی‌رسانی	دسترسی: آگاهی‌رسانی
انعطاف‌پذیری: سازگاری	انعطاف‌پذیری: استراتژی مناسب	انعطاف‌پذیری: سازگاری	انعطاف‌پذیری: بروز رسانی مهارت
شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: نظرسنجی	شفافیت: اطلاعات شفاف

1. total impact acre
2. Consistency value

شماره سناریو: ۹	شماره سناریو: ۱۰	شماره سناریو: ۱۱
ضریب تأثیر: ۲	ضریب تأثیر: ۱۸	ضریب تأثیر: ۱۱۷
ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: مطلوبیت بافت	ظرفیت‌سازی: حمایت
هم‌افزایی نهادی: بودجه	هم‌افزایی نهادی: تسهیلگری	هم‌افزایی نهادی: صندوق محله
مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: روابط اجتماعی	مشارکت: تعامل کنشگران
آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش همگانی	آموزش: آموزش سازمانی
گفتگو: گفتگوی ذینفعان	گفتگو: اشتراک ایده	گفتگو: گفتگوی ذینفعان
دسترسی: آگاهی رسانی	دسترسی: عضویت کارشناسان	دسترسی: عضویت کارشناسان
انعطاف پذیری: بروز رسانی مهارت	انعطاف پذیری: استراتژی مناسب	انعطاف پذیری: استراتژی مناسب
شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: اطلاعات شفاف	شفافیت: اطلاعات شفاف

طبق سناریو اول، مهمترین راهبرد برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی در مولفه ظرفیت‌سازی شاخص مطلوبیت شبکه معابر و بافت کالبدی محله با ضریب تأثیر ۲+؛ در هم‌افزایی نهادی شاخص میزان تسهیل‌گری بین نهادها و مردم با ضریب تأثیر ۲-؛ در مشارکت شاخص وضعیت روابط اجتماعی ساکنین با یکدیگر با ضریب تأثیر ۱+؛ در آموزش شاخص کیفیت آموزش توانمندسازی همگانی (ساکنین محله در قالب گروه‌های خانواده، بزه‌کاران، معتادان، جوانان، نوجوانان) با ضریب تأثیر ۱+؛ در گفتگو شاخص ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌های ساکنین با همدیگر در رسانه‌های اجتماعی با ضریب تأثیر ۳+؛ در دسترسی شاخص حمایت از ایده‌های مطرح شده توسط ساکنین با ضریب تأثیر ۲+؛ در انعطاف‌پذیری شاخص پیش‌بینی ظرفیت‌ها و خدمات لازم برای ساکنین محله در آینده با ضریب تأثیر ۱+؛ و در شفافیت شاخص به‌موقع در اختیار گذاشتن اطلاعات شفاف با ضریب تأثیر ۳+ است. بدین ترتیب، محوریت الگوی مطلوب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی باید مبتنی بر برنامه‌ریزی و تدوین برنامه‌های راهبردی مناسب مبتنی بر مشارکت و نوآوری و دسترس‌پذیری براساس نیازهای آینده و منابع موجود محلات سکونتگاه غیررسمی شهر زنجان باشد. این رویه نشان می‌دهد که در تدوین برنامه‌های راهبردی جدیدی برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، باید این مولفه‌ها بیشتر مورد توجه قرار گیرد. نکته دیگر اینکه، مولفه هم‌افزایی نهادی با شاخص میزان تسهیل‌گری بین نهادها و مردم، امتیاز منفی دریافت کرده است. لذا این شاخص در تدوین الگوی راهبردی مطلوب، چندان اهمیتی ندارد. و در اولویت آخر برنامه‌ریزی می‌باشد.

شکل ۳. سناریو مطلوب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی

نتیجه‌گیری

رویکرد هم‌آفرینی در توانمندسازی، به ویژه در مناطق غیررسمی و حاشیه‌نشین، به عنوان یک ابزار مؤثر برای بهبود شرایط زندگی ساکنان این مناطق شناخته می‌شود. این رویکرد با فراهم آوردن فرصت‌های مشارکت فعال برای ساکنان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و طراحی خدمات، به تقویت ظرفیت‌های فردی و اجتماعی آن‌ها کمک می‌کند و امکان ایجاد راه‌حل‌های پایدار و مؤثر برای چالش‌های موجود را فراهم می‌آورد. با تأکید بر همکاری و مشارکت میان ساکنان، سازمان‌ها و نهادهای دولتی، هم‌آفرینی به ایجاد اعتماد و روابط مثبت منجر می‌شود و به تولید ایده‌های نوآورانه برای حل مشکلات اجتماعی و اقتصادی کمک می‌کند. بنابراین، تقویت این رویکرد به منظور توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی و ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان آن‌ها ضروری است.

تحقیقات نشان می‌دهد که نظام اسکان در محله‌های غیررسمی شهر زنجان به‌طور نامنظم و بدون نظارت و برنامه‌ریزی مدون در حال گسترش است. این روند، پیامدهای منفی و گسترده‌ای را در کیفیت زندگی ساکنان این مناطق از جمله افزایش فقر و بیکاری، شکاف عمیق در توزیع درآمد، و شکل‌گیری مشاغل و فعالیت‌های کاذب، تراکم بالای جمعیت، و کمبود خدمات زیرساختی به همراه داشته است. تحلیل‌های انجام شده با استفاده از تکنیک نظریه داده بنیاد، نشان می‌دهد که برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در زنجان، باید به شناسایی و تحلیل مولفه‌ها و شاخص‌های کلیدی پرداخته شود. در این رابطه، نتایج تحلیل مبتنی بر نظریه داده بنیاد نشان می‌دهد که شاخص‌هایی مانند مطلوبیت شبکه معابر و بافت کالبدی محله، وضعیت روابط اجتماعی ساکنین، کیفیت آموزش توانمندسازی همگانی و ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌ها در رسانه‌های اجتماعی، از جمله عوامل کلیدی در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی به شمار می‌روند. همچنین، حمایت از ایده‌های مطرح شده توسط ساکنین و پیش‌بینی ظرفیت‌ها و خدمات لازم برای آینده، از دیگر شاخص‌های مهم هستند. طبق رویکرد «تحلیل اثرات متقابل تعادلی»، مهمترین راهبرد برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد هم‌آفرینی شامل مطلوبیت شبکه معابر و بافت کالبدی محله با ضریب تأثیر ۲+؛ میزان تسهیل‌گری بین نهادها و مردم با ضریب تأثیر ۲-؛ وضعیت روابط اجتماعی ساکنین با یکدیگر با ضریب تأثیر ۱+؛ کیفیت آموزش توانمندسازی همگانی (ساکنین محله در قالب گروه‌های خانواده، بزهکاران، معتادان، جوانان، نوجوانان) با ضریب تأثیر ۱+؛ ایجاد فرصت برای به اشتراک‌گذاری ایده‌های ساکنین با همدیگر در رسانه‌های اجتماعی با ضریب تأثیر ۳+؛ حمایت از ایده‌های مطرح شده توسط ساکنین با ضریب تأثیر ۲+؛ پیش‌بینی ظرفیت‌ها و خدمات لازم برای ساکنین محله در آینده با ضریب تأثیر ۱+؛ و به‌موقع در اختیار گذاشتن اطلاعات شفاف با ضریب تأثیر ۳+ است.

در نهایت، با توجه به نتایج به دست آمده، ضروری است که برنامه‌ریزی و تدوین برنامه‌های راهبردی جدید برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در زنجان، بر اساس نیازهای واقعی ساکنان و منابع موجود صورت گیرد. همچنین، توجه به مولفه هم‌آفرینی نهادی و تسهیل‌گری بین نهادها و مردم، اگرچه در اولویت‌های پایین‌تری قرار دارد، اما باید به عنوان یک عنصر مکمل در فرآیند توانمندسازی لحاظ شود. به طور کلی، این رویکرد می‌تواند به ایجاد یک نظام اسکان پایدار و بهبود کیفیت زندگی ساکنان محله‌های غیررسمی کمک کند.

منابع

- آقایاری هیر، محسن و ولائی، محمد (۱۴۰۰). تحلیل الگوی فضایی فقر روستایی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان میاندوآب. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۱(۴)، ۱-۲۶. doi: 10.22108/sppl.2021.126484.1549
- احد نژاد، محسن و نجفی، سعید (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در محلات برنامه‌ریزی‌شده و سکونتگاه‌های غیررسمی شهری (نمونه موردی: محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۰(۵۷)، ۲۳-۴۷.

- ارژنگی، حجت؛ سلامتی گبلو، شهرام؛ مهاجری نعیمی، لیلا؛ جعفرخانی، زهرا و خاک جسته، سها (۱۴۰۰). ارزیابی راهبردهای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی براساس مدل SWOT-ANP مطالعه موردی (محلۀ گلمغان شهر اردبیل). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۳(۴)، ۲۸۳-۲۹۸. doi: 20.1001.1.26453851.1400.3.4.19.4
- اسدی، احمد و احدنژاد، محسن (۱۴۰۳). سنجش شاخص‌های شکوفایی شهری در شهرهای میانه اندام ایران (مطالعه موردی: شهر زنجان). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۸(۹۰)، ۴۶-۶۲. doi: 10.22034/gp.2023.58116.3183
- اصغری زمانی، اکبر و زادولی خواجه، شاهرخ (۱۴۰۱). الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر مبنای رویکرد مشارکت و تسهیلگری مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۲(۱)، ۱۳۵-۱۵۰. doi: 10.30488/gps.2020.207771.3133
- بابایی الیاسی، میلاد؛ پیریان کلات، امید؛ پیلهور، علی‌اصغر و زارع یرجی، مهرزاد (۱۴۰۱). امکان‌سنجی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بر پایه ادراک ذهنی در محلۀ زورآباد شهر لوشان. *توسعه فضاهای پیراشهری*، ۴(۱)، ۶۷-۸۶. doi: 20.1001.1.26764164.1401.4.1.4.5
- بدیعی قراقیه، رقیه و اربابی، آزاده (۱۴۰۱). توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی (موردی: شهر اسلامشهر). *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۳(۳)، ۱-۲۳.
- بهزادفر، مصطفی؛ نقره کار، عبدالحمید و صالحی، کمیل (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های توانمندسازی در سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد دارایی مبنا در کلانشهر تهران-نمونه موردی: محلۀ میان آباد اسلام شهر. *جغرافیا*، ۱۶(۵۷)، ۹۶-۱۱۴.
- جلیلی صدرآباد، سمیه و اسکندری دورباطی، زهرا (۱۴۰۲). بررسی سیاست‌ها و قوانین ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و ارائه پیش نویس تقنینی بازنگری طرح‌های توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی. (۱۹۳۴۴). *ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۳۱(۷).
- حکیمی، هادی؛ نقیبی، هادی؛ اصغری زمانی، اکبر و بابایی اقدام، فریدون (۱۴۰۳). شناسایی عوامل کلیدی موثر بر روند گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی به روش تحلیل ساختاری (مطالعه موردی: شهر خوی). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۸(۹۰)، ۲۵۶-۲۳۰. doi: 10.22034/gp.2024.58401.3186
- خیرالدین، رضا و صلاحی مقدم، علیرضا (۱۴۰۰). توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با گذر از رویکرد نیازمنا به دارایی مبنا؛ (موردکاوی محلۀ فرحزاد تهران). *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۶(۱۷)، ۲۹-۵۸. doi: 10.22054/urdp.2021.59544.1304
- صرافی، مظفر (۱۳۸۲). *بازنگری ویژگی‌های اسکان خود-انگیخته در ایران*، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی. تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان ۱۳۹۵*، انتشارات مرکز آمار ایران، تهران.
- معتقد، محمد و سجاذزاده، حسن (۱۴۰۱). ارزیابی طرح توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی از بعد کیفیت محیطی از منظر ساکنان (نمونه ی موردی: محلات حاشیه نشین شهر همدان). *مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۹(۳۰)، ۲۷۹-۲۵۵. doi: 10.22080/usfs.2021.3522
- Aghayari Hir, Mohsen; and Valai, Mohammad. (1400). Analysis of the spatial pattern of rural poverty in rural settlements of Miandoab County. *Spatial Planning*, 11(4), 1-26. doi: 10.22108/sppl.2021.126484.1549. [In persian]
- Ahad Nejad, Mohsen and Najafi, Saeed. (2016). Comparative study of differences in quality of life in planned neighborhoods and urban informal settlements (case study: Employee and Islamabad neighborhoods of Zanjan). *Geography and Planning*, 20(57), 23-47. doi: 2. [In persian]

- Arzhangi, Hojjat; Salamati Gabloo, Shahram; Mohajeri Naimi, Leila; Jafarkhani, Zahra; Khakjete, Soha. (1400). Evaluation of empowerment strategies for informal settlements based on the SWOT-ANP model, a case study (Golmoghan neighborhood, Ardabil city). *Geography and Human Relations*, 3(4), 283-298. doi: 20.1001.1.26453851.1400.3.4.19.4. [In persian]
- Asadi, Ahmad and Ahadnejad, Mohsen. (1403). Measuring urban prosperity indicators in middle-sized cities of Iran (case study: Zanzan city). *Geography and Planning*, 28(90), 62-46. doi: 10.22034/gp.2023.58116.3183. [In persian]
- Asghari Zamani, Akbar; Zadoli Khajeh, Shahrokh. (1401). Empowerment model for informal settlements based on the participatory and facilitation approach, a case study: Tabriz metropolis. *Journal of Geographical Spatial Planning*, 12(1), 135-150. doi: 10.30488/gps.2020.207771.3133. [In persian]
- Babaei Eliasi, Milad; Pirian Kalat, Omid; Pilehvar, Ali Asghar; Zare Yarji, Mehrzad. (1401). Feasibility assessment and empowerment of informal settlements based on subjective perception in the Zourabad neighborhood of Shahr-e-Loshan. *Development of peri-urban spaces*, 4(1), 67-86. doi: 20.1001.1.26764164.1401.4.1.4.5. [In persian]
- Badie Qaraqieh, Roghieh; Arbabi, Azadeh. (1401). Empowerment of informal settlements with an emphasis on the social capital approach (case study: Eslamshahr city). *Quarterly Journal of Sustainable Urban and Regional Development Studies*, 3(3), 1-23. [In persian]
- Behzadfar, Mostafa; Noghrekar, Abdolhamid; Salehi, Kamil. (2018). Evaluation of empowerment indicators in informal settlements with an asset-based approach in Tehran metropolis - a case study: Mianabad neighborhood of Islam Shahr. *Geography*, 16(57), 96-114. [In persian]
- Bonaiuto, M.; Fornara, F; Bonnes, M. (2005). Perceived residential environment quality in middle and low-extension Italian cities, *Revue Europeenne de psychologie appliquee*, vol. 56, pp. 22- 34.
- Boonyabancha, S. (2020). "Baan Mankong: Going to Scale with 'Slum' and 'Squatter' Upgrading in Thailand." *Environment and Urbanization*, 17(1), 21-46.
- Caitana, B. (2025) Co-creating NbS in the context of informal settlements: joint lessons with a case in the Global South, *Networknature*, 1(3): 1-11.
- Fazli, Mirwais (2016) Factors Behind the Growth of Informal Settlements in Kabul, 6th Annual Conference on Architecture and Urbanism [online]. *Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury*, Pp 81–86.
- Hakimi, Hadi; Naghibi, Hadi; Asghari Zamani, Akbar and Babaei Aghdam, Fereydoun. (2019). Identifying key factors affecting the expansion of informal settlements using structural analysis (case study: Khoy city). *Geography and Planning*, 28(90), 256-230. doi: 10.22034/gp.2024.58401.3186. [In persian]
- Hatch, M. & Schultz, M. (2010). Toward a theory of brand co-creation with implications for brand governance. *Brand Management*, 17(8), 590-604.
- Ind, N. & Coates, N. (2013). The meaning of co-creation. *European Business Review*, 25(1), 86 -95.
- Jalili Sadrabad, Somayeh; Eskandari Dorbati, Zahra. (2019). Review of policies and laws for organizing informal settlements in Iran and presenting a legislative draft for reviewing empowerment and organizing plans for informal settlements. (19344). *Monthly Journal of Expert Reports of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, 31(7). [In persian]
- Khairuddin, Reza; Salahi Moghadam, Alireza. (1400). Empowering informal settlements by moving from a needs-based approach to an asset-based approach; (case study of Farahzad neighborhood, Tehran). *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 6(17), 29-58. doi: 10.22054/urdp.2021.59544.1304. [In persian]
- Khosla, R. (2021). Slum Rehabilitation in Mumbai: A Case Study of the Slum Rehabilitation Authority. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(2), 345-362.
- Mastrorillo, M., et al. (2016). The role of community-based organizations in the empowerment of informal settlements: A case study in Brazil. *Habitat International*, 54, 1-9.
- Mogaji, H., Alzate, L. Y. A., Figuerêdo, L. A., Virgens, J. H. A., Aliaga, M. A., Argibay, H. D., Salles, I., Moreira, A. P., Lima e Silva, T. J., dos Santos, S. C., Batista, R., Cardoso, E., Neves Santos, E. C., Leal dos Santos, E., Rodrigues dos Santos, E., Barreto, T. M., Mattos, T. A. dos S., Nery Júnior, N., Cruz, J., Carneiro,

- I., Lustosa, R., Ferreira, V. C. D., Reis, M., Ko, A. I., Costa, F., Begon, M., & Khalil, H. (2025). Co-production of informal settlement health: A community based participatory research program for building healthy communities in urban informal settlements of Salvador, Brazil. medRxiv. <https://doi.org/10.1101/2025.02.19.25322540>
- Moser, C. (1998). *The Asset Vulnerability Framework*, Reassessing Urban Poverty Reduction Strategie.
- Motseed, Mohammad; Sajjadzadeh, Hassan. (2016). Evaluation of the Informal Settlement Empowerment Plan in terms of Environmental Quality from the Perspective of Residents (Case Study: Suburban Neighborhoods of Hamadan City). *Urban Structure and Function Studies*, 9(30), 255-279. doi: 10.22080/usfs.2021.3522. [In persian]
- Pereira, R. H. (2018). The Favela-Bairro Program: A New Approach to Urban Development in Brazil. *Journal of Urban Affairs*, 23(1), 1-20.
- Pieters, M. & Jansen, S. (2022). *The 7 principle of complete cocreation*. Amsterdam, BIS publishers.
- Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5-14
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone*, The Collapse and Revival of American Community
- Rojas, C. (2019). Urban Transformation in Medellin: The Role of the 'Barrio' Program. *Urban Studies*, 51(9), 1890-1905.
- Sarafi, Mozaffar (2003). Reviewing the characteristics of spontaneous settlements in Iran, collection of articles on marginal settlements and informal settlements. Tehran: University of Welfare and Rehabilitation Sciences Publications. [In persian]
- Satterthwaite, D. (2016). The role of informal settlements in urban development: A global perspective. *Environment and Urbanization*, 28(1), 1-12.
- Statistics Center of Iran (2016). General Population and Housing Census of Zanjan Province 2016, Statistics Center of Iran Publications, Tehran. [In persian]
- Terdo, F. (2024). Assessing the role of participatory planning approach in enhancing informal settlements upgrading in low income regions. *Discov glob soc* 2, 98 (2024). <https://doi.org/10.1007/s44282-024-00117-w>
- Tissington, K. (2021). *A Resource Guide to Housing in South Africa 1994-2010*. Socio-Economic Rights Institute of South Africa.
- UN-Habitat. (2016). *The New Urban, Agenda*
- United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.